

Sumelan luostari (tr. Sümela Manastırı) sijaitsee Matzoukan laaksossa (tr. Maçka) henkeäsalpaavissa maisemissa. Luostarilla oli keskeinen asema Trapezuksen hallitsijoille ja asukkaille. Nykyisin se toimii museona. Kuva: Annika Asp.

Annika Asp

Andreas Libadenos – satunnainen matkailija

Tämä on kiitospuhe, joka kertoo Andreaxsen vaelluksista. Se sisältää jokusen hymnin, nuoruuden vaellusteni reitin ja mitä kussakin paikassa tapahtui. Se kertoo myös kuinka paljon, kuinka monenlaisia ja kuinka mahtavia olivat kaikki ne hyvyydet, joita Jeesus Kristus, herrani, minulle on suonut. Hän on minun todellinen pelastajani ja suojelijani. Ja siitä, kuinka rukoukseni hänelle on välittänyt kuningattareme Neitsyt Maria, täydellisen puhdas ja tahraton, ikuisesti neitsyt, koko maailman rakastama puolestapuhujamme. Hän oli kanssani kun pelastuin vaarallisesta myrskystä ja luulin aikani jo koittaneen ja joutuvani lähtemään tästä maailmasta ja saapumaan tuonpuoleiseen: juuri silloin aallot alkoivat äkkiseltään lautua. Hän on kenraalittareme, joka suojelee meitä pahalta ja on puolellamme vaikka emme olisi sitä ansainneet.¹ (Andreas Libadenos, ”Vaellushistoria” 39)

Näin alkaa 1300-luvulla eläneen Andreas Libadenoksen kiitospuhe, jota alkusanojensa perusteella sopii kutsua ”Vaellushistoriaksi”.² Tämä kappale kertoo Andreaxsen tarinan hänen ”Vaellushistoriansa” kautta. Teos on ainutlaatuinen myöhäisbysanttilainen omaelämäkerta ja matkakertomus, josta ei tätä ennen ole suomeksi kirjoitettu. Andreas oli kotoisin Konstantinopolista, mutta vietti suurimman osan elämästään itäisen Mustanmeren rannalla sijaitsevassa Trapezuksessa. Aluksi kerrottakoon muutama sana Trapezuksesta ja siellä 1200–1400 -luvuilla kukoistaneesta valtiosta. Tämän

¹ Kirjoittajan vapaa suomennos editiosta Lampsides, 1975. Kaikki suomennokset ovat kirjoittajan.

² Akateemisessa kirjallisuudessa teokseen usein viitataan nimellä *Periegesis*, kreikankielisten alkusanojen mukaan (Περιηγητικῆς ἱστορίας ἀναβάσεως Ἀνδρέου). Jo nämä sanat sisältävät klassillisia viittauksia, Dionysios Periegetekseen ja Ksenofonin *Anabasis* -teokseen.

jälkeen perehdymme ”Vaellushistoriaan” Bysantin kirjallisuudessa ja kerromme Andreaksen tarinan hänen omien sanojensa mukaan.

Trapezus

Bysantti mielletään usein kullankimmeltävänä kristittynä keisarikuntana, Rooman valtakunnan suorana jatkeena. Keisarillinen mahtipontisuus koki myöhäisbysanttilaisena kautena (noin vuosien 1204 ja 1453 välillä) alituisen kasvavia haasteita. Lienee ajoittain sopivampaa kutsua pinta-alaltaan jatkuvasti kutistunutta maa-aluetta Konstantinopolin ympärillä kaupunkivaltioksi kuin keisarikunnaksi. Aiemmin Bysantille kuuluneita alueita hallitsivat usein länsimaista alkuperää olevat aatelisperheet ja turkkilaiset emiirikunnat, joista Osmanien valtakunta ennen pitkää kasvoi Bysantin keisarikunnan manttelinperijäksi.

Rooman ja Bysantin alueisiin kuuluneesta Trapezuksesta kehkeytyi myöhäisbysantin aikana historiallinen erikoisuus. Lukija älköön moittiko itseään, mikäli Trapezus hallitsijoineen ei äkkiseltään tule mieleen koulu-muistista. Trapezus on jäänyt suurelle lukijakunnalle suhteellisen tuntemattomaksi paremmin tutkittuun Bysantin valtakuntaan verrattuna. Trapezuksen tutkimus on marginaalialuetta jopa Bysantin tutkijoiden keskuudessa eikä siitä usein kirjoiteta alan erikoiskirjallisuuden ulkopuolella – suomeksi Trapezuksesta ei tiettävästi ole kirjallisuutta tämän artikkelin lisäksi.³

Trapezus eli nykyinen Trabzon sijaitsee Koillis-Turkissa, Mustanmeren rannalla eli Pontisten vuorten kupeessa, lähellä Georgian rajaa.⁴ Kaupunki oli alun perin Miletoksen kreikkalaisten perustama, noin 700 eaa., ja siitä tuli sittemmin osaksi Rooman valtakuntaa ja Bysanttia 1100-luvun loppupuolelle saakka. Vuonna 1204 ristiretkeläiset valloittivat Konstantinopolin ja pitivät sitä Latinalaiskeisarikunnan alla hallussaan vuoteen 1261.⁵ Bysan-

³ Trapezus on mainittu lyhyesti hiljattain suomennetussa *Bysantin historiassa*, Haldon 2010. Trapezus mainitaan myös Markku Moisanen tuoreessa pro gradussa, Moisanen, 2020.

⁴ Kaupungin kreikkankielinen nimi *Trapezous* tulee pöytää tarkoittavasta sanasta *trapeza*.

⁵ Ristiretkeläiset valloittivat Konstantinopolin neljännellä ristiretkellä vuonna 1204. Latinalais-

tin hallinto ja patriarkka siirtyivät Konstantinopolista Nikaian kaupunkiin. Nikaiaassa vallan otti Theodoros I Laskaris, joka oli etäisesti sukua Bysantin syrjäytetyille Angelos-suvun keisareille. Epeiroksen (nykyisessä Länsi-Kreikassa) ja Trapezuksen alueille muodostui vastaavia varhaisia valtioita, joiden hallitsijat olivat myös sukua Bysantin keisareille. Samankaltaisia alueita oli myös muualla entisen Bysantin alueilla 1200-luvun alussa, mutta perinteisesti Nikaia, Trapezus ja Epeiros lasketaan Bysantin ”seuraajavaltioiksi”.

Trapezusta hallitsi Komnenos -suku, johon Bysantin keisarit olivat kuuluneet vuosien 1081 ja 1185 välillä.⁶ Trapezuksen ensimmäinen hallitsija Aleksios I Komnenos oli viimeisen Komnenos -sukuun kuuluneen Bysantin keisarin Andronikos I Komnenoksen lapsenlapsi. Komnenos -suku hallitsi Trapezusta vuodesta 1204 vuoteen 1461, jolloin Trapezus antautui Osmanien valtakunnalle. Vuonna 1261 Nikaian hallitsija Mikael VIII Palaiologos valloitti Konstantinopolin Latinalaiskeisarikunnalta. Valta Konstantinopolissa pysyi Palaiologos-perheen käsissä siihen saakka, kunnes Mehmed II valloitti kaupungin vuonna 1453. Konstantinopolin ja Trapezuksen hallitsijasuvut solmivat avioliittoja 1200 -luvun lopulta alkaen, mutta Trapezus muodosti aina oman itsenäisen poliittisen kokonaisuutensa.

Trapezuksella ei ollut taakkanaan Rooman valtakunnan perintöä ja raskasta hallintojärjestelmää. Sen pinta-ala ei myöhäisbysantin aikana kutistunut samaa nopeaa tahtia kuin Bysantin valtakunnan, vaan sen hallitsijat onnistuivat useimmiten löytämään tasapainon ja rauhan turkkilaisten naapuriensa kanssa. 1300-luvun jälkipuoliskolla Trapezus oli pinta-alaltaan suurin piirtein samankokoinen kuin itse Bysantin valtakunta. Toisin kuin Bysantin keisarit, Trapezuksen hallitsijat rikastuivat veroilla, joita he keräsivät sekä omilta kansalaisiltaan että venetsialaisilta ja genovalaisilta kauppiailta. Heille Trapezus edusti Silkkitien alkua, itäisten ja läntisten kaup-

keisarikunnalla tarkoitetaan ristiretkeläisjohtajien hallintoa Konstantinopolissa vuosien 1204 ja 1261 välillä.

⁶ Trapezuksen hallitsijoilla ja Bysantin keisareilla ei voida juurikaan katsoa olleen suurta eroa arvovaltansa suhteen myöhäisbysantin aikana, etenkin 1300-luvun loppupuolelta 1400-luvulle. Trapezuksen hallitsijoista käytetään paikoin akateemisessa kirjallisuudessa myös nimitystä keisari.

pareittien risteystä. Monista Aasiaan Trapezuksen kautta suunnanneista matkustajista tunnetuin lienee Marco Polo.

Pontisten vuorten luonnonkauniit maisemat ovat kiehtova vierailukohte. Heti satamakaupungin takana kohoavat vehreän metsistön peittämät jylhät vuoret eroavat itäisen Anatolian aromaastosta. Vuoret pitivät Trapezuksen etäällä naapureistaan ja kulkuyhteydet alueella sujuivat nopeimmin meriteitse – maareitit olivat hidaskulkuisia ja pidemmällä etäisyyksillä lähinnä kauppakaravaanien käytössä. Sisämaahan mentäessä maisemat muistuttavat alppilaaksoja, mutta niissä kuuluu Pontinen lyyra ja rinteitä koristavat hasselpähkinä- ja teeviljelmät. Hagia Sofia -kirkon arkkitehtuuri yhdistelee bysanttilaisia freskoja ja itämaisia koriste-elementtejä.⁷ Kaupunki sijaitsee tasanteella kahden jyrkän rotkon välissä – mistä nimi Trapezus eli ”pöytämäinen” lienee johdettu. Sitä ympäröivät myöhäisbysantin parhaiten säilyneet kaupunginmuurit, joiden väliin, vanhalle akropoliille, Trapezuksen hallitsijat rakensivat palatsinsa.

Trapezuksen kahden rotkon reunustama sijainti ja nykypäivään hyvin säilyneet kaupungin muurit tekivät kaupungista helposti puolustettavan. Kuvassa seinä, jonka oletetaan kuuluneen hallitsijoiden palatsiin. Kuva: Annika Asp.

⁷ Rakennus toimi kirkkona vuoteen 1461 saakka, jolloin se muutettiin moskeijaksi. Vuonna 1964 siitä tehtiin museo, Istanbulin Hagia Sofian asemaa mukaillen. Vuonna 2013 se palautettiin moskeijaksi, nykynimeltään Ayasofya Camii.

Trapezuksen Hagia Sophia -kirkolla on värikäs historia moskeijana Osmanien alla ja sittemmin museona. Vuodesta 2013 se toimii jälleen moskeijana (tr. Ayasofya Camii). Kuva: Annika Asp.

Trapezuksen Hagia Sofia -kirkon freskoja, kuvassa neljän evankelistan symbolit. Kuva: Annika Asp.

Kaunokirjallisuudessa ja taiteessa Trapezus edustaa myyttistä aluetta, itäistä ja eksoottista muslimien saartamaa kristittyjen valtakuntaa, Bysantin manttelinperijää. Sen uljaiden hallitsijoiden ja kuvankauniiden prinsessojen maine kiiri kauas Länsi-Eurooppaan: renessanssitaiteilija Pisanello ikuisti 1400-luvulla eläneen prinsessa Maria Komnenen myyttiseen ”Pyhä Yrjö ja Trapezuksen prinsessa” -freskoonsa. Ranskalaisopereteissa esiintyy satunnaisesti fiktiivinen ”Trapezuksen hallitsijan” hahmo, jolla ei ole yhteyksiä historiallisiin henkilöihin. Trapezuksen historiaan mahtuu monta unohdettua tositarinaa. Yksi niistä on Andreas Libadenoksen värikäs elämä.

”Vaellushistoria”

Bysantin kirjallisuudessa ei ole runsaudenpulaa omaelämäkerrallisista teksteistä. Kirjoittajan omalla nimellään allekirjoittama omaelämäkerta ei ollut tyyppillinen tyyli-laji itsessään.⁸ Muissa tyyli-lajeissa tosin näkyy bysanttilaisille kirjoittajille ominainen tunteellinen henkilökohtaisten kokemusten itseilmaisuus. Kirjeenvaihdossa ikävää, kunnioitusta ja lämpimiä tunteita kirjeen vastaanottajaa kohtaan ilmaistiin usein nykylukijan näkökulmasta huomattavan voimakkaasti. Tunteita ja ikävää ilmaistiin hyvinkin vuolaasti myös puheissa, esimerkiksi kuolleiden keisariperheenjäsenien muistoksi pidetyissä tilaisuuksissa. Samoin rukouksissa ja pyhimyksille osoitetuissa esirukouksissa avuntarvetta korostetaan jälleen koskettavin sanankääntein.

1300-luvulla eläneen Andreas Libadenoksen ”Vaellushistoria” sisältää kaikkia näitä tyyli-lajeja. Andreas oli diplomaatti ja seikkailija, joka ajautui Konstantinopolista Trapezukseen ja asettui sinne. Hänen poikkeuksellisen omaelämäkerralliset teoksensa tarjoavat kiintoisan ikkunan elämään Bysantin, Lähi-idän ja Mustanmeren rannikon maailmassa. Näistä tärkein on ”Vaellushistoria”, jonka nimi viittaa antiikin matkakertomuksiin. ”Vaellushistoriaan” kietoutuvassa elämäntarinassaan Andreas kertoo monista vas-toinkäymisistään, mutta toisaalta myös tuo ylpeänä esille kokemustensa ja

⁸ Hinterberger, 1999 on kattava englanninkielinen teos bysanttilaisesta omaelämäkerrallisesta kirjallisuudesta.

Antonio Pisanello: ”Pyhä Yrjö ja Trapezuksen prinsessa” -fresco, Sant’Anastasia, Verona.
Kuva: Wikimedia Commons. Attribution 3.0 Unported (CC BY 3.0).

matkojensa maailman sekä oppineisuutensa. Andreas kirjoitti myös runoja uskonnollisille juhlapyhille, uskontunnustuksen ja muita lyhyitä teoksia.

Keskeisenä teemana Andreaksen teoksissa, etenkin ”Vaellushistoriassa”, korostuu hänen kiitollisuutensa Neitsyt Marian häntä kohtaan osoittamasta armosta hänen elämänsä useissa kriiseissä. Andreas sairasteli useasti vauvaiästä alkaen. Vastasyntyneenä hänen jo luultiin kuolleen, mutta Neitsyt Maria herätti hänet uudelleen henkiin. Kouluiässä hän loukkaantui onnettomuudessa leikkiessään tovereidensa kanssa. Aikuisena Andreas sairasti usean vakavan taudin, joiden kuvaukset tarjoavat hyödyllisen lähteen keskiajan lääketieteen tutkijoille. Sairaukset kertomuksista käy myös ilmi, miten myöhäis-Bysantin maailmassa sairasteleva saattoi turvautua sekä lääketieteeseen että rukouksen voimaan – ja luottaa enemmän jälkimmäiseen.

Teos on ainutlaatuinen Bysantin kirjallisuudessa sekä rakenteensa että sisältönsä puolesta, sillä se voidaan laskea harvinaiseksi omaelämäkerraksi. Andreas kertoo siinä tarinansa puolustuspuheena päästäkseen erityisen

kiperästä tilanteesta, johon hän oli joutunut. ”Vaellushistorian” lukija voi kuvitella tapahtumat Andreaxen näkökulmasta, jossa hän seiso i Trapezuksen hallitsijan Aleksios III Komnenoksen edessä selittämässä, miksi hän oli osallistunut tätä vastaan kohdistettuun vallankaappausyrytykseen. Andreas oli joutunut tilanteeseen, jossa hänen piti ottaa käyttöön kaikki mahdolliset, kuten lukeneisuutensa, hartautensa, vetoava ilmaisutyylinsä ja muita tyyllillisiä tehokeinoja, joilla hän saisi kriittisen yleisönsä puolelleen.

Andreas kirjoittaa myöhäis-Bysantin eliitille tyyppillisen hienostuneesti. Lauserakenteet ovat pitkiä, monimutkaisia ja täynnä puheenparsia. Andreas korostaa oppineisuuttaan viittaamalla sekä Raamattuun että Antiikin kirjallisuuteen. Kielikuvilla kyllästetty teksti voi olla paikoin vaikeasti avautuvaa nykylukijalle. Lukiessa on hyvä pitää mielessä, miten ja miksi Andreas tarttui kynään. Puheen muotoon kirjoitettu ”Vaellushistoria” perustuu todennäköisesti Trapezuksen hallitsijalle ja hoville pidettyyn puheeseen. Vuonna 1355 Andreas osallistui kapinaan Trapezuksen hallitsijaa Aleksiosista vastaan. Aleksios kukisti kapinalliset, mutta sai ilmeisimmin tilaisuuden pitää puolustuspuheenvuoron. Pitkät, polveilevat ja värikkäitä kielikuvia vilisevät lauseet sekä suoraan kuulijakunnalle osoitetut toteamukset on tarkoitettu ääneen luettaviksi, jolloin ne heräävät henkiin. Voimakkaan tunteenomaiset ilmaisut pitävät yllä dramatiikkaa, mutta Andreaxen itsetarkoitus ei ollut viihdyttää kuulijakuntaansa vaan esitellä oppineisuuttaan, kokeneisuuttaan – ja luotettavuuttaan. ”Vaellushistorian” rakenne kiitospuheena on osoitus kaikesta siitä siunauksesta, jota Andreas nautti jumalallisten voimien ja pyhimysten kautta, sillä hän oli selvinnyt kaikista koetelemuksistaan. Näin hän korostaa syyttömyyttään kohdalleen osuneisiin vaikeuksiin, jotka huipentuivat vuoden 1355 kapinaan. ”Vaellushistoria” voidaankin ymmärtää eräänlaisena puolustuspuheena, jolla Andreas vakuuttelee kuulijaa syyttömyydestään ja käyttää puheenvuoronsa selittääkseen, miten hän oli ajautunut Aleksiosksen vastustajien joukkoon.

”Vaellushistoria” tarjoaa mielenkiintoisen ikkunan myöhäisbysanttilaisen diplomaatin elämään ja havainnollistaa monia aikakauden tapoja, joista mainittakoon muutama esimerkki.

Kirjeet

Kirjeiden kirjoittaminen oli 1300-luvulla yhtä tärkeää, ellei tärkeämpää kuin nykyajan yhteydenpito. Olemme nykyisin tottuneet välittömään kommunikointiin eri keinoin: voimme lähettää videoita, ääniviestejä, tekstejä ja hymiöitä. Bysanttilaisille kirjeet koettiin lähettäjänsä henkilökohtaisena läsnäolona, joka korostui siinä, että kirjeet luettiin saajilleen ääneen. Mikäli kirjeen vastaanottaja osasi lukea, hän saattoi ensin lukea kirjeen hiljaisella äänellä itsekseen. Tämän jälkeen hän ehkäpä luki kirjeen uudelleen suuremmalle kuulijakunnalle jakaakseen kirjeen herättämät tuntemukset. Vaihtoehtoisesti hän saattoi pyytää kirjettä luettavaksi ääneen, jolloin hän saattoi kuvitella kirjeen lähettäjän seisovan hänen vieressään ja puhuvan hänelle. Andreaxen tarina tarjoaa liikuttavan esimerkin kirjeistä henkilökohtaisen läheisyyden merkinä: hänen äitinsä tahtoi poikansa kirjeet mukaansa hautaan, sillä hän ei saanut tilaisuutta hyvästellä poikaansa ennen kuolemaansa.

Kuvaukset

Bysantin kirjallisuudelle tärkeitä olivat kuvaukset, joita kutsuttiin käsitteellä *ekfrasis*. Mikä tahansa saattoi olla *ekfrasisen* kohteena: myrsky, kaupunki, rakennus tai vaikkapa turkkilaisten paimentolaissoturien rivistö. *Ekfrasis* oli enemmän kuin pelkkä tarinan pysäyttävä kuvaus, joka tarjosi kirjoittajalle tilaisuuden tunnelmointiin värikkäitä adjektiiveja ja kielikuvia käyttäen. *Ekfrasis* saattoi olla kohteensa ylistyspuhe, jossa kirjoittaja valitsi tiettyjä näkökulmia kohteestaan kuvailtaviksi. Usein *ekfrasis* saatettiin lukea yleisölle, joka tunsikin kohteen. Tarkat yksityiskohdat saattavat puuttua ja nykylukijan voi paikoin olla vaikea kuvitella kohde silmiensä edessä, mutta *ekfrasisen* luoma tunnelma oli tärkeä ja välittyy niistä selkeästi. Vaikka Andreaxen *ekfrasis* Trapezuksesta ei tarjoa yksityiskohtaista kuvausta kaupungin rakenteesta, arkkitehtuurista tai yleisilmeestä, siitä välittyvät sen vehreys, jylhät kaupunginmuurit ja vauraus. *Ekfrasisella* pystyi myös luomaan draamatiikkaa kerronnan lomaan. Kirjoittaessaan merihädästään Andreas maalaa yksityiskohtaisen kuvan myrskystä ja sen jokaisesta kauheudesta. Ennen turkkilaisarmeijan hyök-

käystä Andreas kuvaa sen rivistöjen rakenteen ja asetelmat, joista lukijalle selviää armeijan suuruus ja järjestäytyneisyys, mikä ilmentää hyökkäyksen pelottavuutta.

Diplomatia

Keskiajan diplomatiassa vastaanottaja oli yleensä vastuussa lähettiläiden vastaanottamisesta ja tarjosi heille ylläpidon sekä huolehti heidän turvallisuudestaan. Lähettiläät saivat yleensä hyvän kohtelun, sillä lähettiläiden kohtelu heijasteli hallitsijoiden välisiä suhteita. ”Vaellushistoriassa” Egyptin sulttaani suhtautui hyvin vakavasti Andreaksen kokemaan merihätään, sillä hän oli ollut vastuussa epäkelvon ja matkan aikana myrkyssä rikkoutuneen aluksen tarjoamisesta lähettiläiden paluumatkaan. Lähettiläiden palkkiot saattoivat kasvaa suuriksi, kuten Andreaksen tehtävä vauraiden genovalaisten hallitsemalla Tenedoksen saarella osoittaa. Lähettiläs oli velvollinen pysymään hallitsijansa tai lähetystöään isännöivän hallitsijan palveluksessa, kunnes hänelle myönnettiin lupa lähteä. Tämä muodostaa keskeisen teeman ”Vaellushistoriassa”, jossa Andreas toistamiseen kirjoittaa halustaan palata Trapezuksesta Konstantinopoliin.

* * *

On vihdoin aika kertoa Andreaksen tarina, osin hänen omia sanojaan käyttäen.

Andreaksen tarina

Andreas syntyi vuoden 1314 tietämällä Konstantinopolissa. Hän ei kerro paljon perheestään, mutta saamme tietää hänen isänsä kuolleen merellä hänen varhaislapsuudessaan. Andreas kertoo jääneensä äitinsä ja isoveljensä kasvattamaksi. Perhe oli suhteellisen varakas, sillä Andreas sai nuorena laadukkaan koulutuksen, joka valmisti häntä diplomaatin uraa varten. On mahdollista, että isä oli diplomaatti ja kuoli haaksirikossa työtehtävissä.

Voimme kuvitella Andreaxsen äidin olleen huolissaan että hän menettäisi poikansa samoin merellä ja ehkä siksi yrittäneen kannustaa tätä työskentelemään Konstantinopolissa. Mutta matkakuume oli herännyt Andreaxsessa ja hän saattoi tahtoa seurata isänsä jalanjälkiä ja matkustaa Välimeren eri satamiin.

Andreaxsen peruskoulutukseen kuului perinpohjainen tutustuminen *Raamattuun*. Hän kertoo tahtoneensa palavasti matkustaa Lähi-itään päästäkseen tutustumaan Jeesuksen elämän tapahtumapaikkoihin. Andreas rukoili ja toivoi – ehkä salaa äidiltään – sopivan tilaisuuden koittavan. ”Vaellushistoriasta” käy selvästi ilmi, että Andreas ei ainoastaan toivonut pääsevänsä pyhiinvaellukselle, vaan janosi matkustaa ja tutustua maailmaan. 12-vuotiaana hän sai vastauksen rukouksiinsa:

Tuolloin kävi käsky koskien lähettiläiden valintaa Jumalan kruunaamille, mahtaville ja kunnianarvoisille keisareille.⁹ Tätä tehtävää varten vain parhaat kaikkialta tulivat valituiksi, mutta he tarvitsivat myös sihteerin. Monia harkittiin kyseiseen tehtävään, mutta minut valittiin lopulta. Kaikki johtui Jumalan suosiosta hallitsijoita kohtaan.

Minut komennettiin liittymään lähettiläiden joukkoon ja jakamaan heidän kanssaan asumuksen ja ruokailutilat. Olin juuri täyttänyt kaksitoista. [...] Keisarit valmistuttivat laivan lähtemään ja kauppalaiva lastattiin täyteen. Keskellä yötä laiva lähti mukanaan lähettiläät ja minä, joka en saanut tilaisuutta jättää hyvästejä äidilleni enkä kenellekään sukulaiselle, opettajalle tai tuttavalle. (Andreas Libadenos, ”Vaellushistoria” 45)

Matka Kreikan saariston halki kohti Egyptiä sujui hyvin, tosin kova merenkäynti aiheutti merisairautta osalle Andreaxsen seurueesta. Saavuttuaan perille Aleksandriaan lähetystö joutui nousemaan laivastaan ja jatkamaan matkaa suluttaanin lähettämällä laivoilla Niiliä pitkin. Moni Andreaxsen nä-

⁹ Andronikos II Palaiologos (hallitusvuodet 1282–1328) ja hänen kanssahallitsijansa ja pojanpoikansa Andronikos III Palaiologos (hallitusvuodet 1328–1341). He hallitsivat samanaikaisesti vuosina 1325–1327; Andreaxsen Egyptin-matkan katsotaan ajoittuneen talvelle 1325 tai 1326 (Dimitrukas, 2009).

kemä asia oli hänelle ennennäkemätön, mutta hän ei hämmentynyt, vaan käytti *Raamattua* matkaoppaanaan. Pyramidit Andreas tulkitsi Vanhan testamentin ”Joosefin viljavarastoiksi”. Näin lyyrisesti Andreas kuvaa saapumistaan sulttaanin hoviin:

Arabit ovat taitavasti erottaneet osan joesta sitä reunustavasta maasta maa-
valleilla joen virtauksen suuntaisesti. Sen molemmilla rannoilla vuorottele-
vat hiekka-alueet ja kohotetut maavallit, joilla kasvaa monenlaisia kauniita
puita. Niiden oksia painavat värikkäät kukinnot, vihreät versot sekä hyvää
tuoksua levittävät lehdet ja hedelmät, jotka tarjoavat miellyttävän nautin-
non kaikkien ohimatkustavien näköaisteille. Saavuimme Egyptiin alkuillas-
ta, juuri jätettyämme tuon näyn taaksemme. Nousimme kunnianarvoisesti
hevosten selkään ja meidät esiteltiin Arabille [=Egyptin sulttaanille].¹⁰ Me
näimme erinomaisen Joosefin viljavarastot, hengenruoan sijoja ja muita
hänen taitonsa tuomalla vauraudella pystytettyjä rakennuksia. Jotkut niis-
tä vaatisivat tarkemman kuvauksen ja niiden tarinan kerronnan, mutta nyt
päätän olla hiljaa niiden suhteen ja siten kiirehtiä puhettani, koska tahdon
juosta kohti seuraavaa etappia tarinani helminauhassa. (Andreas Libaden-
os, ”Vaellushistoria” 46)

Suurlähettiläiden vierailu sulttaanin hovissa sujui odotetusti. Diplo-
maattisen luottamuksellisuuden säilyttämiseksi Andreas ei kerro teoksis-
saan tarkemmin, mitä lähetystön tehtävä koski tai edes, kuka sulttaani oli
kyseessä. Sulttaani oli tyytyväinen lähetystön kanssa käymiinsä keskuste-
luihin ja kysyi seurueen jäseniltä, miten hän voisi heidät palkita. Lähettiläät
pyysivät mahdollisuutta vieraillla Pyhällä maalla ja sulttaani myöntyi heidän
toiveeseensa. Ylitettyään Siinain niemimaan Andreas ja hänen seurueensa
jäsenet saapuivat Jerusalemiin, jossa he tapasivat Jerusalemin ortodoksi-
patriarkan.¹¹ He saivat hyvän kohtelun ja nauttivat upean illallisen. Jeru-

¹⁰ Egyptiä hallitsi tuolloin mamelukkisulttaani Al-Nasir Muhammad ibn Qalawun (hallinto-
vuodet 1293–1341).

¹¹ Jerusalem on yksi viidestä vanhasta patriarkaatista Konstantinopolin, Aleksandrian, Antio-
kian ja Rooman lisäksi.

salemista Andreas ja hänen seurueensa jatkoivat matkaa muihin nykyisen Palestiinan ja Israelin alueilla oleviin raamatunajankautisiin kaupunkeihin. Silminnäkijähavaintojensa sijaan Andreas viittasi kustakin kohteesta tuttuun *Raamatun* kertomukseen, joiden tuntemuksesta hän ilmiselvästi oli ylpeä. Pyhän maan vierailun jälkeen Andreas ja hänen seurueensa palasivat Egyptiin, josta sulttaani antoi heille luvan palata Konstantinopoliin. Paluumatkalla Andreaxsen laivaa kohtasi myrsky avomerellä. Hän kuvaa dramaattisesti korkeita aaltoja, synkkää yötä ja matkustajien lohdutonta tunnelmaa:

Rakkaat kuulijat, tiedän teidän jo tahtovan kysyä, miten paluumatkani Egyptistä kotiin sujui, sillä seuraavaksi on sen vuoro tarinassani. Kerron sen nyt ja joudun jälleen tekemään kiertotien tarinani kulussa. Purjehdimme merelle kuninkaallisella arabialaisella kauppalaivalla ja purjehdittuamme neljä yötä ja päivää seuraavana yönä onnemme kääntyi ja meri alkoi käydä raivokkaaksi meitä kohtaan; voimakkaat myrskytuulet ja yllättävät tuulenpuuskat alkoivat käydä päin meitä ja kohta meri velloi vaahtoavana ja muodosti valtavia aaltoja. Ilmiselvästi haaksirikko oli lähellä. Pelastus oli meistä kaukana, sillä Homeroksen sanoja mukaillen päivänvalo ei paistanut yllemme eikä yksikään auringonsäde yltänyt meihin, ja kirkas, onnekas aamunkoi oli näkymättömissä. Yö oli pilkkopimeä ja meri kilpaili taivaan kanssa parhaansa mukaan; aallot puhalsivat vuorenkorkuisia vaahtopäitä ja meren suu ammotti avoimena valmiina nielemään laivan miehistöineen. Meille meri ei enää näyttänyt vedeltä, jonka päällä purjehdimme, emmekä enää nähneet vilautakaan taivaasta pilvien takaa, ja mikäli joku olisi halunnut nähdä hitaasti nousevan aamunkoitteen, sellaista tuulta ei tuntunut olevan, joka olisi voinut puhaltaa kaikki kauheudet tieltämme pois. Omituisella tavalla kaikki elementit jännittyivät ja kokoontuivat yhdeksi niin, että yksi maata peittävä massa näytti väkisin peittävän kaiken. Me poloiset, jotka olimme joutuneet tämän voiman keskelle, valitimme suureen ääneen ja heitimme laivan lasstin mereen – laivan, jonka kohtalona näytti olevan tulla myllertävän myrskyn muodostamien vuorenkorkuisten aaltojen tuhoamaksi. Keulan ruori tuhoutui ja laivaan avautui ammottava reikä, aaltojen tyrskyt huuhtoivat kaiken pois ja laivan oli selvästi tuhoutumaisillaan. Voi, kuka raukka ei hen-

gittäisi viimeistä henkäystänsä moisen näyn edessä ja jähmettyisi äkillisesti pelosta syvyyden portilla? Me kuljimme jo kohti Adrianmerta ja jokainen näki selvästi jyrkän laskun ja oli menettänyt toivonsa. Myös minä olin valmis lausumaan hyvästit kaikelle näkemälleni. Kyyneleet huuhtoivat minua, kun viimeisen kerran ääneen huutaen rukoilin puoleeni Liittolaistani.¹² (Andreas Libadenos, ”Vaellushistoria” 50–51)

Peloissaan Andreas menetti tajuntansa – viimeinen asia, jonka hän näki, oli ilmestys Neitsyt Mariasta, joka lohdutti häntä ja vakuutti hänen olevan turvassa. Laiva selvisi myrskystä ja aamulla seurue huomasi ajautuneensa Libyan rannikolle, jota pitkin laiva hitaasti purjehti takaisin Aleksandriaan. Sulattaani tarjosi seurueelle uuden laivan ja varmisti sen merikelpoisuuden – lopulta paluumatka sujui suotuisasti. Palattuaan kotiinsa Andreas kohtasi uuden järkytyksen, josta Andreas tunsu syyllisyyttä, sillä hän oli karannut kotoaan äitiään hyvästelemättä.

Olimme riemua täynnä ja palvoimme Jumalaa ja kiitimme pyhää Jumalanäitiä kirkoissa. Kaiken tämän ilon keskellä yksi suuri suru valtasi minut: palatessani äitini ei enää ollut hengissä, sillä Jumala, joka rakasti häntä, oli kutsunut hänet luokseen ennen aikaisesti. Hän oli sairastunut ja pukeutunut enkelien vaatetukseen kunnes hän ei enää hengittänyt ja Jumala kutsui hänet luokseen. Sain kuulla kaiken, mitä oli tapahtunut: miten hän oli toivonut voivansa nähdä minut, syleillä ja suudella minua tai ainakin nähdä kirjeeni ja niin tulla rakkaan poikansa suutelemaksi. Rakkain äitini oli rukoillut ja pyytänyt tätä Jumalanäidiltä ja vaipunut hänen jalkojensa juureen. Hän ei ollut osannut aavistaa, että juuri tuolloin minun omin käsin kirjoittamani kirjeet saapuivat maailman ääristä, Arabiasta, Konstantinopoliin ja päätyivät nopeasti äitini käsiin, joissa hän näki niiden kirjainten muodot. Hän luki läpi ne ja niiden välittämän sisällön, hän syleili ja suuteli niitä ja itki vuolaasti ja osoitti hellästi rakkauttaan niitä kohtaan. Tämän jälkeen hän rukoili Jumalaa ja kiitti Jumalanäitiä ja lähti Jumalan luokse. Hän pyysi tulla haudatuksi kirjeiden kanssa. (Andreas Libadenos, ”Vaellushistoria” 55–56)

¹² Liittolainen tarkoittaa tässä Neitsyt Mariaa, Andreaksen puolustajaa hädässä.

Andreas sairastui suruun. Hän oli nyt yksin veljensä kanssa. Hän jäi jokikin aikaa Konstantinopoliin, mutta kohta hänen työnsä – tai matkustus-halunsa – kutsui häntä jälleen. Andreaxsen seuraava lähetystö suuntautui Tenedoksen saarelle. Hän kehuu ylenpalttisesti saarta, sen hyvää ruokaa ja viiniä, jota hän tuli nauttineeksi hieman liikaa ja tuli huonovointiseksi. Hän myös kehuu saaren rikkauksia, joista hän sai osansa runsaan palkkion muodossa onnistuneen lähetystönsä jälkeen. Rahaa hän tarvitsi perheensä elättämiseen veljensä kanssa sekä opiskeluun, jota hän jatkoi Konstantinopolissa jonkin aikaa. Opiskellessaan Andreas tutustui tähtitieteeseen ja sai kohta tietää kaukaisen Trapezuksen olevan Konstantinopolia edistyneempi tähtitieteessä. Trapezus sijaitsi lähellä nykyisin Iraniin kuuluvaa Tabrizia, joka oli itäisen tähtitieteen keskus. 1300-luvun alussa sinne oli matkustanut Trapezuksen kautta konstantinopolilainen tähtitieteilijä Gregorios Khioniades, joka käänsi persialaisen tähtitieteen menetelmän kreikaksi ja toi sen Konstantinopoliin. Trapezuksessa todennäköisimmin harjoitettiin tähtitiedettä tämän itäisen menetelmän mukaisesti. Tällaisella *ekfrasiksel-la* Andreas kuvailee Konstantinopolia, kun hänessä syttyi halu matkustaa Trapezukseen:

Tuolloin minut valtasi suuri halu jättää taakseni kultainen Konstantinopoli, synnyinsijani, kasvattiäitini, kaiken oppimani opettaja, oppimisen kultainen niitty, Ateenan kruunu. Jos joku kutsuisi kaupunkia taivaalliseksi Olympokseksi, hän ei olisi väärässä. Se oli sanoin kuvaamaton palatsi, toinen, uusi ja pyhä Jerusalem, uuden Israelin asuinsija, koko maailman armahtaja ja suoja sairauksilta. Se oli maanpäällisten ja taivaallisten maiden liitto, ai-neettomien ja tuonpuoleisen maailman enkelien taivaallinen asuinsija ja kaikkien tarinoiden pääosan esittäjä. Tuon mahtavan kaupungin tahdoin jättää taakseni ja matkustaa Trapezuksen kaupunkiin. (Andreas Libadenos, ”Vaellushistoria” 59)

Andreas alkoi etsiä tilaisuutta lähteä Trapezukseen ja saikin kohta kuul-la sinne suuntaavasta lähetystöstä. Jälleen kerran hän nousi laivan kyytiin aamuyöllä ja lähti matkalle seuraten Mustanmeren rannikkoa sen itäosiin

saakka. Maantieteellisestä etäisyydestä huolimatta Trapezukseen oli helppo matkustaa, sillä laivaliikenne oli kehittynyttä ja matkan saattoi taittaa kahdessa viikossa tai jopa nopeammin. Päivisin laivat purjehtivat rantaviivan lähellä ja pysähtyivät säännöllisesti satamakaupungeissa. Useita laivayhteyksiä tarjosi genovalaisten ja venetsialaisten kauppiaiden tiuha liikenne Mustanmeren satamien välillä. Laivoilla lähetettiin kirjeitä ja esineitä luotettujen kauppamatkustajien mukana.

Laiva saapui Trapezukseen iltahämärässä, kaupungin porttien sulkeuduttua. Andreas ja hänen seurueensa toivotettiin tervetulleiksi Trapezukseen ja he viettivät yön satamassa laivassaan. Aamuvarhain kaupungin metropoliitta Akakios saapui vastaanottamaan Andreasta ja saattoi hänet seurueineen Trapezuksen hallitsijoiden palatsiin. Andreas heräsi vehreiden vuorten edessä kohoavaan kaupunkiin, jonka hallitsijoiden satumaisen palatsin torneista hän näki aavistuksen muurien takana. Sataman lähellä sijaitsi vilkas kauppa-alue, jossa sisämaasta ja kaukaa Aasiasta – Intiasta ja Kiinasta saakka – saapuvat karavaanit kohtasivat venetsialaisia ja genovalaisia kauppiaita, jotka lastasivat laivojaan. Trapezuksen hallitsijan viranomaiset punnitsivat lasteja ja keräsivät niistä veroa. Matka taittui kaupungin halki, ohi kaupungin keskusaukion, jota turkkilaiseen tapaan kutsuttiin Meydaniksi. Palatsia lähestyttäessä tie nousi ylemmäksi. Matkan varrella Andreas ohitti Khrysokefaloksen eli Kultapäisen Neitsyen kirkon, joka oli Trapezuksen hallitsijoiden pääkirkko. Tämän jälkeen seurue saapui palatsiin.

Tapaaminen Trapezuksen hallitsijan kanssa oli sydämellinen, sillä Andreas tunsi hänet ennestään. Muutamaa vuotta aiemmin hallitsija Vasileios I oli ottanut vallan Trapezuksessa, mutta hän oli viettänyt nuoruutensa Konstantinopolissa, jossa Andreas oli häneen tutustunut ja heistä oli tullut läheiset ystävät – ainakin Andreaksen kertoman mukaan. Andreas asettui Trapezukseen ja sai haluamansa tilaisuuden tutustua paikalliseen tähtitieteeseen. Lähetystön hoidettua tehtävänsä ja Andreaksen opittuaan haluamansa hänen oli aika palata takaisin Konstantinopoliin. Trapezuksesta lähtö ei ollutkaan yhtä helppoa kuin saapuminen. Metropoliitta ja hallitsija henkilökuntineen yrittivät nimittäin innokkaasti värvätä Andreasta Trapezuksen hallitsijan palvelukseen tarjoten hänelle korkeita titteleitä ja

merkittäviä rahasummia. Andreas suostui ennen pitkää jäämään ja siirtyi Vasileioksen palvelukseen vannottuaan hänelle uskollisuutta. Hänen elämänsä Trapezuksessa oli mukavaa, vaikka hän koki tehtävänsä joskus pieninä verrattuna siihenastiseen uransa aikana lähettiläänä Välimeren poikki suoritettuihin tehtäviin.

Kaupungin sijainti on mitä mainioin, sillä tämä itäisen Kolkhiin kaupunki on ehdottomasti paras auringonnousun puoleisista Mustanmeren kaupungeista. Se on tunnettu ja ylhäältä päin sille on suotu paras mahdollinen osa, sillä sekä sen sijainti että näköala ovat erinomaiset ja se on luokkansa paras joka sarjassa rikkaudellaan ja vauraudellaan, jota se tarjoaa kaikille ihmisille. Mannermaan asukkaissa jyrkästi kuparimuuriensa suojassa seisova kaupunki herättää pelkoa sijainnillaan, rotkoillaan ja muilla puolustusjärjestelmillään, kun taas asukkaitaan ja sinne saapuvia matkustajia ja kauppiaita se kohtelee miellyttävästi ja anteliaasti. Se tarjoaa myytäväksi lempeän ilmastonsa ja kahden pulpuilevan jokensa tuotteita. Kukapa ei olisi kuullut sen viininjumalista, kirkkaista virroista ja makeista vesistä? Sen maa pursuaa ruohoa kaikkialla, sitä koristavat tuhannet kauniit kukkasat ja sitä painavat puut. Niiden kirjo koristaa maata runsaudellaan ja hiekkarannat kruunaavat sen reunuksia. (Andreas Libadenos, ”Vaellushistoria” 61)

Ongelmat alkoivat vuonna 1340, kun Vasileios kuoli. Hän oli nainut kahdesti; hänen ensimmäinen vaimonsa oli Konstantinopolin keisarin tytär Irene ja jälkimmäinen, myös nimeltään Irene, oli synnyttänyt hänelle kaksi poikaa. Huhuttiin ensimmäisen Irenen murhanneen Vasileioksen kostona jouduttuaan tämän hylkäämäksi ja ajetuksi ulos palatsista. Vasileioksen kuoltua ensimmäinen vaimo Irene otti vallan ja lähetti toisen vaimon lapsineen Konstantinopoliin. Pian tämän jälkeen Trapezuksessa puhkesi sisällissota Irenen kannattajien ja vastustajien välillä; Andreas oli myös siinä osallisena ja kuului jälkimmäisiin. He käyttivät palatsin lähellä sijainnutta linnoitettua Pyhän Eugenioksen luostaria tukikohtanaan ja taistelivat sieltä käsin palatsissa olevia Irenen kannattajia vastaan. Sota loppui Irenen vastustajien häviöön, kun Pyhän Eugenioksen luostari poltettiin. Andreas kär-

si kovan rangaistuksen ja menetti omaisuutensa. Sodan jälkeen Trapezusta ravisteli toinen kova kohtalo, kun turkkilaisjoukot hyökkäsivät kaupunkiin ja polttivat sen kokonaan. Näin Andreas kuvaa tulen aiheuttamia tuhoja:

Koko kaupunki oli tulella sisä- ja ulkopuolelta. Näytti kuin tuli olisi ollut Jumalan lähettämää ja, kuten sanonta kuuluu, liekkien ääni humisi pahaenteisesti. Barbaarit heittivät tulta kaupungin ulkopuolelta, mikä lähetti kaupungin sisäpuolelle voimakkaita, nopeita ja arvaamattomia puuskia, joita tuuli ei olisi voinut yksin lähettää. Tuo kovaonninen päivä oli synkkä ja sen taivaanmerkinä oli Koirantähti, joka oli tulen merkki. Kivialot ja kirkot, joita tuli ei aikaisemmin ollut pystynyt tuhoamaan, paloivat nyt täysin, samoin kuin asuinalueet – voi minua – ja lukemattomat määrät ihmisiä; sillä ihmiset pakenivat taloistaan ja asumuksistaan kirkkoihin rukoilemaan peläten tulen aiheuttamaa rangaistusta ja etsien pelastusta. Vaan kirkkojen sisällä tuli ja noen peittämä puu polttivat heidät tuhkaksi: vastasyntyneitä lapsiparkoja, miehiä vaimoineen ja nuorisoa – heidät erotettiin toisistaan ennenaikaisesti kaduillaan, kortteleissaan ja taloissaan, voi Kaikkivoipa! Ja pyhissä kirkoissa, jotka on omistettu Sinun ikuisille mittaamattomille tuomioillesi! Kuka pystyy kuuntelemaan tätä kyönelehtimättä? Kenties järjetön ihminen – ei, hänkin lähestulkoon liikuttuisi. (Andreas Libadenos, ”Vaelushistoria” 65–66)

Seuraavat vuodet olivat levotonta aikaa Andreakselle. Hän tahtoi palata Konstantinopoliin, mutta hänelle ei myönnetty siihen tilaisuutta vähään aikaan. Andreas kärsi useasta sairaudesta. Lopulta hänelle myönnettiin lupa lähteä Trapezuksesta ja hän syöksyi Krimin niemimaalle matkalla olevan italialaisen kauppalaivan kyytiin. Krimillä hän vietti talven aikeenaan palata keväällä Konstantinopoliin. Trapezuksen hallitsijat olivat kuitenkin talven aikana muuttaneet mielensä Andreaksen suhteen ja lähettivät Krimille laivan, jolla hänet noudettiin väkisin takaisin Trapezukseen. Sisällissodan jälkeen Trapezuksessa tapahtui useita vallanvaihdoksia, jolloin edellisen hallitsijan alaiset virkamiehet joutuivat kärsimään joka kerta. Andreas menetti omaisuutensa useaan otteeseen.

Kerasus vanhassa postikortissa 1900-luvun alusta. Kuva: Wikimedia Commons. Public domain.

Vaikeuksien vuodet loppuivat viimein vuonna 1349, kun Vasileios I:n Konstantinopoliin karkotettu toinen vaimo Irene palasi Trapezukseen mukanaan 11-vuotias poikansa Aleksios, joka otti vallan Trapezuksessa. Andreas siirtyi hänen palvelukseensa, etunaan pitkä tuttavuutensa Aleksiolle tuntemattomaksi jääneen isän Vasileioksen kanssa. Andreaxsen tuttavat Trapezuksessa ajoivat hänet kuitenkin jälleen uusiin vaikeuksiin vuosina 1354 ja 1355. Hänen ystävänsä, Trapezuksen hallitsijoiden alaisuuteen kuuluvan rannikkokaupungin Kerasuksen metropoliitta kutsui hänet vierailulle Kerasukseen, jonne usea heidän ystävänsä oli jo saapunut. Andreas kertoo pyytäneensä matkustuslupaa Aleksiolle, joka luvan myönsi.

Kerasus oli Andreaxselle vaikuttava kokemus juuri rakennettuine muureineen. Vierailu sai kuitenkin kohta odottamattomia piirteitä, kun Andreaxselle selvisi metropoliitan ja heidän ystäviensä kokoontuneen Kerasukseen juonittelemaan kapinaa Aleksiota vastaan. Andreas kirjoittaa, kuinka hän yritti palata Trapezukseen saatuaan tietää asiasta, mutta häntä

ei päästetty lähtemään. Kohta hallitsijan epäluulot alkoivat herätä: Aleksios lähetti Andreakselle ja hänen seurueelleen kirjeitä pyytäen heitä palaamaan välittömästi Trapezukseen. Jäätään vaille vastausta Aleksios lähetti lopulta sotajoukkonsa Kerasusta vastaan. Andreas kuvaa taistelua yksityiskohtaisesti ja kertoo, kuinka Kerasuksen asukkaat olivat pelon vallassa taistelu-laivojen saapuessa mereltä. Merijoukkojen lisäksi Aleksiosella oli palveluksessaan turkkilaisia sotureita, jotka yllättivät kapinalliset hyökätessään Kerasukseen sisämaasta käsin. Andreas ja hänen liittolaisensa päättivät paeta ja Andreas kuvaa yksityiskohtaisesti, miten muut hänen seurueensa jäsenet pääsivät lähtemään Kerasuksesta salaista maareittiä pitkin, mutta Andreas ei ehtinyt mukaan ajoissa ja joutui laskeutumaan kohti rannikkoa jyrkkää vuorenrintettä pitkin. Maasto oli täynnä turkkilaisotilaita, joiden kohtaaminen oli vain ajan kysymys. Pelastukseksi koituivat kaatuneelta turkkilaisotilailta otetut sotavarusteet, jotka Andreas puki päälleen naamioituakseen. Hän kertoo, kuinka turkkilaisotilaan kypäriä oli hänelle liian pieni ja puristi hänen päätänsä niin, että hän lähes menetti tajunsa. Andreas selviytyi rannikolle, jossa suojaaisessa poukamassa häntä odotti laiva, jolla hän pääsi pakenemaan Kekhrinan kaupunkiin:

Täytyi jälleen rohkeudella ja tunsin voimistuneeni. Saavuin rannikolle, näin kevyen dromon -aluksen, joka oli jo purjehtinut merelle, ja kutsuin sen takaisin rantaan. Astuttuani sen kyytiin tunsin jälleen rohkeutta, rakkaat kuulijani, tosi ystävyyden muodostaman siteen kautta, ja meren vedet pelastivat meidät ja antoivat meille uuden elämän. Jatkoimme sieltä yöllä, sillä yö oli jo laskeutunut purjehdittuamme matkaan, ja saavuimme linnoituksen reunoille. Aamulla tapasimme muutaman miehen, jotka olivat saaneet suojan linnoituksesta, ja rohkeasti veivät meidät sisälle. Päästyämme juuri ja juuri turvaan kiitimme Jumalaa ja Jumalanäitiä heidän armostaan.

Meren rannalla tämä pieni linnoitettu kaupunki on asumaton; itse kaupunki sijaitsee korkealla, vuoren huipulla, jossa sen saattaa nähdä vastakaisilta huipuilta käsin. Se on lähestulkoon mahdoton kukistaa eivätkä viholliset pysty sitä valloittamaan, sillä sitä suojaavat erittäin vahvat muurit ja se on havaitsemattomissa. Vuorilla virtaa makeaa vettä. Barbaarinaapurien

asumukset ympäröivät sitä satunnaisesti, mutta se on aina vaikea valloitettava. Voisi luulla barbaarien tahtovan vallata sen, mutta päinvastoin, se tuotaisi barbaareille vaikeuksia ja molempien etu on solmia rauha kaupungin asukkaiden kanssa; he elävät yhdessä vaaralta suojassa. (Andreas Libadenos, ”Vaellushistoria” 81–82)

Lopulta Aleksioksen joukot onnistuivat kuitenkin kukistamaan Andreaksen ja hänen liittolaisensa. Tällä välin käytiin pitkiä rauhanneuvotte-luita genovalaisten välityksellä. Viimein sovinto hallitsijan ja kapinallisten välillä saatiin aikaiseksi ja Andreas uskalsi palata Trapezukseen, jossa hän nöyränä anoi paluuta tämän palvelukseen. Tähän Andreaksen omaelämäkerta päättyy. Vuoden 1355 tapahtumista huolimatta Andreas sai pitää kirkollisen tittelin (*hartofylax*), ja vuoden 1361 jälkeen hänellä oli toinen titteli (*prototabularios*). Voimme siis päätellä, että hänen vetoava tarinansa osui ja upposi kuulijoihinsa ja Andreas sai jatkaa kirkollisissa työtehtävissään. Andreas oli ilmiselvästi oppinut läksynsä: hän jäi Trapezukseen, missä hän kirjoitti kirkon juhlapyyhiin liittyviä runoja ja puheita, joissa hän ylisti Aleksiosia vuolaasti. Viimeiset viitteet Andreakseen ovat vuodelta 1361, jolloin hän lausui uskontunnustuksen Trapezuksen seurakunnan edessä.

* * *

Vaikka Bysantin kirjallisuus perinteisesti on täynnä esimerkkejä varautuneesta suhtautumisesta matkustamiseen ja ajatuksesta Konstantinopolista maailman keskipisteenä, jolloin matkustaminen ei ollut tarpeellista, etenkin myöhäisbysantin kausi tarjoaa toisenlaisen kuvan. Pyhiinvaellukset, lähetystöt ja kaupankäynti olivat esimerkkejä mahdollisuuksista nähdä maailmaa. Koulutus avasi tien lähettilään uraan ja hyviin tuloihin. Vaikka Andreas toistamiseen korostaa tahtoneensa palata Konstantinopoliin ennen vuoden 1355 kapinaa, hän ei todennäköisimmin enää yrittänyt lähteä Trapezuksesta sen jälkeen. ”Vaellushistoria” osoittaa, kuinka paljon vaivaa Andreas näki saadakseen Aleksioksen luottamuksen takaisin pystyäkseen jäämään hänen hoviinsa. Vaikka Andreas kertoi menettäneensä omai-

Menneisyys ja nykyhetki kohtaavat Trabzonin vilkkaassa satamakaupungissa. Kuva: Annika Asp.

suutensa useaan otteeseen, hänen uusi elämänsä Trapezuksessa ja hänen muodostamansa verkostot tekivät Trapezuksesta mahdollisesti hänelle kannattavamman asuinpaikan kuin Konstantinopolista, jossa hänen olisi pitänyt työskennellä pidempään saavuttaakseen sama asema, johon hän oli jo Trapezuksessa päässyt. Voimme kuitenkin arvella koti-ikävän ainiaan kaihertaneen Andreaksen mieltä. Koskettavasti ”Vaellushistoria” päättyi rukoukseen, jossa Andreas pyytää siunausta sekä kotikaupungilleen Konstantinopolille että etenkin siellä asuvalle perheelleen.

Andreaksen kaikki teokset ovat säilyneet yhdessä käsikirjoituksessa. Hänen tarinansa jäi unohtuksiin hänen kuoltuaan. Siinä ei sinänsä ollut mitään epätavallista: 1300-luvun alkupuoli oli kiehtova aikakausi, jolloin monet nuoret oppineet etsivät töitä ja tilaisuuksia urakehitykselleen Konstantinopolin ulkopuolisista hoveista. Myöhäisbysantin ajan itäisen Välimeren ja Mustanmeren alueiden hajautunut poliittinen hallinto yhdistettynä toimiviin laivayhteyksiin tarjosi tilaisuuden monille onnenonkijoille matkustella yhden hallitsijan palveluksesta toiseen. 1300-luvun alusta läh-

tien Trapezukseen oli matkustanut Konstantinopolista oppineita nuoria, jotka loivat menestyksekkään uran Trapezuksen hovissa. Moni lähti myös Trapezuksesta Konstantinopoliin: tunnetuin esimerkki trapezulaisesta menestystarinasta on 1400-luvun alussa elänyt Bessarion, joka muutti ensin Konstantinopoliin ja sieltä edelleen Italiaan, jossa hän kääntyi katolilaisuuteen ja hänelle myönnettiin kardinaalin arvonimi. Andreaksen tarina avaa ikkunan aikansa diplomaattiaan nuoren oppipojan näkökulmasta seuraten hänen nopeaa nousuaan Trapezuksen hallitsijaa vastaan juonittelevaksi kapinalliseksi. Hänen kertomuksestaan tekee erityisen se, että hän kertoo omasta elämästään ensimmäisessä persoonassa. Tämä on ainutlaatuinen varhainen esimerkki siitä, kuinka diplomaatti, joka työkseen puhui muiden puolesta, löysi oman äänensä ja käytti taitojaan puolustaakseen itseään ja ikuistaakseen tarinansa jälkipolvien mielikuvituksia innoittamaan.

Kirjallisuutta

- Bryer 1966 = Anthony Bryer, "Shipping in the Empire of Trebizond", *The Mariner's Mirror* 52.1 (1966), 3–12 [<https://doi.org/10.1080/00253359.1966.10659307>].
- Bryer 1986 = Anthony Bryer, "Eclipses and Epithalamy in Fourteenth-Century Trebizond", in Nia A. Stratou (toim.), *Βυζάντιον. Αφιέρωμα στον Ανδρέα Ν. Στράτο/Byzance. Hommage à André N. Stratos/Byzantium. Tribute to Andreas N. Stratos II*, Ateena 1986, 347–352.
- Dimitroukas 2009 = John Dimitroukas, "Andreas Libadenos' Travel to Egypt and Palestine and its Description (1325 or 1326)", in Juan Pedro Monferrer-Sala, Vassilios Christides & Theodoros Papadopoulos (toim.), *East and West. Essays on Byzantine and Arab Worlds in the Middle Ages* (Gorgias Eastern Christian Studies), Piscatway, New Jersey 2009, 277–284.
- Haldon 2010 = John Haldon, *Byzantin historia*, (suom.) Kaisa Sivenius, (toim.) Mika Hakkarainen, Helsinki 2010.
- Hinterberger 1999 = Martin Hinterberger, *Autobiographische Traditionen in Byzanz* (Wiener Byzantinistische Studien 22), Wien 1999.
- Lampsides 1975 = Οδυσσεύς Α. Λαμπσίδης (toim.), *Ανδρέου Λιβαδηνού βίος και έργα*, Ateena 1975.
- Moisanen 2020 = Markku Moisanen, *Digenes Akrites, bysanttilainen eepos ja sen päähenkilön mahdolliset esikuvat*, pro gradu, Helsingin yliopisto [<https://ethesis.helsinki.fi/repository/handle/123456789/28094>].
- Rosenqvist 2005 = Jan Olof Rosenqvist, "Byzantine Trebizond: a Provincial Literary Landscape", teoksessa Janika Päll & Ivo Volt (toim.), *Byzantino-Nordica 2004. Papers Presented at the International Symposium of Byzantine Studies Held on 7–11 May 2004 in Tartu, Estonia* (Acta Societatis Morgensternianae 2), Tartu 2005, 29–51.